

Augstskola mūsmājās. Otrā sērija

Baltijas Starptautiskās akadēmijas as.prof. Artura Priedīša intervija izdevumam „Kultūra un Vārds”

- Šogad mācību gads sākās ar vētrainiem notikumiem augstākajā izglītībā...

Ministra Roberta Ķīļa pieeja, kas izraisīja aktīvu reakciju (neuzticības izteikšanu ministram) augstskolas rektoru aprindās, kopumā ir vērtējama pozitīvi. Es pat teiktu - priekšmums negaidīti iepriecinoši. Ministrs nesaudzīgi vēršas pret monolīto akadēmisko kliķi, kura pazemo valsts nāciju. Par to, kas ir noticis ar mūsu augstāko izglītību pēcpadomju veiksmīgi nelietīgi tēlotās „akadēmiskās brīvības” gados, apmierināti var būt tikai pelēkās un superpelēkās ekselences rektori un citi, kuri atrodas „pie siles” (kā saka Dainis Īvāns), gadā pelnot fantastiskas summas – simts un vairāk tūkstošus latu. Internetā bija lasāms par mūsu augstskolu priekšnieku algām sekojošais: „Rektoru kopējie ienākumi 2011. gadā • Latvijas Universitātes rektors Mārcis Auziņš – Ls 99 400 • Rīgas Tehniskā universitātes rektors Leonīds Ribickis – Ls 70 700 • Latvijas Lauksaimniecības universitātes rektors Juris Skujāns – Ls 35 900 • Daugavpils universitātes rektors Arvīds Barševskis – Ls 37 000 • Rīgas Stradiņa universitātes rektors Jānis Gardovskis – Ls 105 000 • Liepājas universitātes rektors Jānis Rimšāns (amatā ievēlēts no 2010. gada decembra) – Ls 27 900 • Latvijas Kultūras akadēmijas rektors Jānis Siliņš – Ls 36 900 • Latvijas Mākslas akadēmijas rektors Aleksejs Naumovs – Ls 42 500 • J. Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas rektors Artis Sīmanis – Ls 32 000”. Tāpēc ministrs vērtēja rektoru un augstskolu siles alkātīgo rijēju dumpi skaidri un atklāti: „[...] ir jāizbeidz prakse, ka augstākās izglītības sektors pats sevi vērtē, sit sev uz pleca un piešķir sev naudu. [...] Tas, ka vēlos nodot studiju virzienu akreditāciju ārējai un neatkarīgai institūcijai, kuras sastāvu veidos starptautiski eksperti, darba devēju un nozares politikas pārstāvji, protams, nav pa prātam vairumam Latvijas rektoru, kas vada vājas un nekonkurētspējīgas augstskolas. Domāju, Latvijas sabiedrībai būtu daudz lielāks pamats izteikt neuzticību Rektoru padomei, kuras atsevišķi biedri, vadot vājas augstskolas, algā saņem turpat 100 000 latu gadā. Vienlaikus neviena no viņu vadītajām augstskolām nav spējusi iekļūt pasaules augstskolu Top 1000. Domāju, ir pilnīgi skaidri Rektoru padomes lēmuma iemesli. Uzskatu to par apliecinājumu, ka darbojos pareizā virzienā”.

- Rektori savās publiskajās denūciācijās atsaucās uz ministra interviju laikrakstam „Čas”. Vai lasījāt interviju?

Jā, lasīju. Tā ir interesanta intervija. Precīzāk sakot, šī publikācija interesanti raksturo ne tikai ministra viedokli, bet arī rektoru kompetences līmeni izglītības filosofijā un politikā. Intervija demonstrē ministra uzskatus par izglītības un zināšanu lomu mūsdienu sabiedrībā. Šajos uzskatos ir daudz, teikšu pēc iespējas maigāk, slidenu izteikumu. Un, lūk, ja mūsu izcilības rektori būtu daudz maz ar lielāku izpratni, tad viņi savu kritiku varēja pavērst pret ministra izteikumiem. Tajos atspoguļojās Ķīļa kunga uzskati, un tie ir uzskati, kādi augstām amatpersonām nedrīkstētu būt un arī nemēdz būt intelektuāli un profesionāli normālos apstākļos. Rektori, ja būtu gudrāki, ar šo uzskatu kritiku varēja visai pasaulei norādīt, ka tāds

cilvēks nedrīkst būt izglītības un zinātnes ministrs. Taču rektori demonstrē savas mazvērtības un sīkumaini patmīlīgās domāšanas grandiozo potenciālu, apvainojoties par viņu darba kvalitātes objektīvo vērtējumu: studiju programmu atpalcību, nepieciešamību slēgt vai apvienot divas trešdaļas no mūsu augstskolām, augstskolu organizēto lobēšanu, vietējo pasniedzēju protekcionismu valodas politikas aizsegā, līdzšinējo retrogrādo augstākās izglītības politiku vispār.

- Vai mēs drīkstam spriest par ministra uzskatiem, balstoties tikai uz interviju laikrakstā?

Piekrītu – jautājums ir pamatots. Ministra teikto žurnāliste varēja atreferēt savādāk. Arī pats ministrs varēja atbildēt steigā un bez dziļākas apdomāšanās. Varbūt pat ir labi, ka satrauktie rektori nespēja „piekasīties” ministra uzskatiem, jo tad sāktos jauns „karš” – teksta interpretācijas sholastiskais „karš”. Tas mums pašlaik nav vajadzīgs, jo ministrs ir uzsācis „europeiskajā” Latvijā vēl neredzētu uzbrukumu vietējiem retrogrādiem, alkātīgiem naudas kampējiem, pseidozinātniekiem, pseidopatriotiem u.tml. Turklāt ir pamatotas bažas, ka uzbrukums var noslēgties „kā vienmēr”. Šajā sakarā rakstīju blogā: „Latvijā ministra Ķīļa atzinumi ir liels sasniegums, bet tas nebūs latviešu sasniegums izglītības politikā un dzīvē vispār. Latvija ir pelēko un pelēcības hegemonijas un uzvaras telpa. Katrai tautai ir savs liktenis. Latviešu liktenis ir pelēcība un pelēko prioritāte, un varenība”.

- Tomēr, lūdzu, raksturojiet ministra „slidenos” izteikumus!

Daru to bez entuziasma, jo nākas izmantot žurnālistes gatavotu tekstu. Vienīgais mierinājums – ministra kungam ir visas iespējas publiski apliecināt savus īstos un pareizos uzskatus. Lai mazāk grēkotu, ministra teikto no laikraksta vēlos citēt krievu valodā. Sāksim ar virsrakstu. Ņemot vērā intervijas tēmu, publikācijai ir divdomīgs (atkal maigi izsakoties) virsraksts „Roberts Ķīlis: no fundamentālā uz fragmentāro”. Ministra ieskatā tāda it kā būtu šodienas izglītības galvenā misija. Bet virsraksts lai paliek uz žurnālistu sirdsapziņas, kaut gan jau intervijas sākumā tiek apliecināta jocīga izpratne par zināšanu lomu. Žurnāliste runā par izmaiņām attieksmē pret zināšanu vērtību. Ja agrāk zināšanas sniedza enciklopēdiski plašu priekšstatu par pasauli, tad tagad tiek sniegtas diezgan fragmentāras zināšanas. Ministrs tam piekrīt un to atbalsta, jo tas esot neizbēgams process. Fragmentācijas neizbēgamības argumentācijā viņš atsaucās uz vairākām parādībām: „Помните, нас в школе учили, что Плутон - это планета. Но сейчас Плутон планетой больше не считается. Когда мы учились в школе, мы и понятия не имели об антивеществе, а сегодня мы знаем, что есть антивещество, и это принципиально меняет всю картину физического мира... Даже казавшиеся незыблемыми экономические законы претерпели очень серьезные изменения. Так что представление о том, что новые кирпичики знаний все время кладутся на один и тот же фундамент, больше не соответствует действительности. Исходя из этого, наверное, можно сказать, что инвестиции в очень широкое академическое образование являются не совсем правильными с точки зрения вложения средств. Фрагментарное образование более рационально, поскольку оно дает навыки, которые сразу же можно использовать, хоть и не дает устойчивых фундаментальных представлений”. Ne visai man gribas ticēt ministra nesapratnei, ka Plutona un antivielu piemērā faktiski ir runa par jaunu zināšanu rašanos, bet nevis zināšanu fragmentāciju. Savukārt citāta pēdējos divus teikumus inteligēnti cilvēki vispār atsacīsies komentēt, jo

teiktajā par investēšanu akadēmiskajā izglītībā un fragmentāro zināšanu racionālismu viss ir tūlīt skaidrs. Patiesībā tikai ar to vien pietiktu rektoru paskvilām. Rektoriem tūlīt piebiedrotos, teiksim, Toras cienītāji. Tora tika sarakstīta pirms vairāk kā 3 000 gadiem. Tajā laikā nebija, piemēram, tādi jēdzieni kā „atmosfēra”, „kosmos”, „ūdeņradis”, „plazma”. Saskaņā ar ministra viedokli Toru kā zināšanu „fundamentu” var mest krūmos. Rektoriem piebiedrotos Klintonš ar savu meitu Čelsiju un daudzi citi, kuri priekšroku ir devuši fundamentālajai akadēmiskajai izglītībai *PPE* un citās attiecīgajās studiju programmās. Pie tam viņi izvēlējās akadēmisko izglītību, lai patiešām tūlīt varētu pilnvērtīgi dzīvot un strādāt, ko nekādā ziņā negarantē ministra rekomendētā racionālā „fragmentārā izglītība”. To zina gan mūsu darba devēji, gan darba ņēmēji ar mūsu augstskolu „koročkā”. Inteliģenti cilvēki atsacīsies komentēt arī tādu ministra izteikumu: „То, что люди забывают о целых пластах знания, помогает им выживать в современном мире. Сегодня в мире все меняется настолько стремительно, что у вас нет уверенности в том, что вы должны обязательно знать какие-то определенные вещи. Вы можете спокойно прожить всю свою жизнь, не зная, кто такой Данте, чем он занимался и в каком столетии он жил. Конечно, если вы знаете о Данте, это показывает ваш уровень образованности, но выжить вы можете без этого...”.

- Ministrs varbūt ne visai precīzi izsacījās par radikālajām pārmaiņām mūsdienu pasaulē. Šīs pārmaiņas taču reāli eksistē. Ko Jūs par to variet teikt?

Pārmaiņas ir visdažādākās. Turklāt nākas konstatēt apzinātu politiku un konkrētu darbību, lai cilvēkiem būtu tikai fragmentāras zināšanas un viņi nebūtu spējīgi izprast sociālās tendences un iedziļināties parādību būtībā. Šai ciniskajai globāla mēroga politikai jau ir milzīgi panākumi. Sociuma satraucoši liela daļa ir pārstājusi domāt un pārstājusi par kaut ko nopietni interesēties vispār. Šīs daļas esamības prioritāte ir maniakāla patērēšana un dzīves baudīšana. Šodien tādu politiku sauc par vadāmā haosa tehnoloģijām, kas ir jauns masu iznīcināšanas ierocis. Tā pielietojums izglītībā tagad ir vispārzināma lieta. Vadāmā haosa tehnologu izplatītie virusi jau ir pamatīgi inficējuši arī mūsu jaunatni, kuras attieksme pret izglītību un tajā skaitā augstāko izglītību radikāli atšķiras no to jauniešu vērtību orientācijas, kāda bija sastopama pirms gadiem divdesmit un par ko minētajā intervijā atgādināja žurnāliste. Atkārtotju, pārmaiņas ir visdažādākās.

- Lūdzu, raksturojiet, tā teikt, objektīvi nosacītas pārmaiņas?

Nākas sastapties ar retoriku, kas veltīta tehnisko un humanitāro zināšanu, un profesiju pretstatam. Vieni saka, ka jāgatavo profesionāli tehniski labi sagatavoti speciālisti. Otrie saka, ka jāgatavo morāli atbildīga un vispusīgi izglītota personība. Par to runā humanitārās izglītības fani. Viņi apgalvo, ka tikai humanitārās zināšanas vislabāk spēj veidot personību. Profesionālā jeb funkcionālā izglītība bez fundamentālās, t.i., humanitārās izglītības ir himēra vai labākajā gadījumā skaista pils, kas faktiski uzbūvēta uz smilktīm un kuru katru brīdi var sabrukt, izraisot traģiskus pārdzīvojumus un lielu neizpratni. Pašlaik modīgā plurālisma demagoģijas apstākļos tiek „piarēta” nevērīga izturēšanās pret fundamentālo izglītību un tātad visiem kopīgiem zināšanu pamatiem. No plurālisma propagandas viedokļa mums perspektīvā ir jābūt katram sava izglītība. Tamlīdzīgas attieksmes pārstāvji acīmredzot nav spējīgi saprast, pie kā tas faktiski var novest. Un novest tas var pie tā, ka mums vairs nebūs kopīgas vērtības, kopīga cieņa pret savu vēsturi un kultūras mantojumu. Homēru, Kantu, Raini, Tolstoju būs lasījuši tikai sociuma viena

daļa (arī intervijā minēto Danti). Piemēram, latviešu tikai viena daļa zinās, kad ir radusies latviešu tauta un ko tai ir devušas tādas personības kā Krišjāns Valdemārs, Kārlis Zāle, Gustavs Klucis u.c. Protams, ka tas ir viens no mūsu laikmeta paradoksiem: laikā, kad planētas iedzīvotāju skaits strauji palielinās un atsevišķām rasēm (īpaši „baltajai” rasei) vajadzētu maksimāli konsolidēties, Rietumu cilvēku apziņa ir nodarbināta ar plurālisma ideoloģiju un praktisko realizāciju. Savukārt acīmredzamais dzīves tehnicisms paver ceļu izglītības reformatoru retorikai, priekšplānā izvirzot eksaktās zināšanas. Tehnokrātija tagad var noliegt jebkuras pieredzes nepieciešamību, pakļaujot garu elementāriem bioloģiskajiem impulsiem un pārvēršot pasauli par fragmentāru plūsmu, kas veicina indivīdu atsvešināšanos, eksistences jēgas zudumu un galu galā sekmē totālu cinismu, neuzticību un cilvēka socializācijas kroplības. To veicina tehnokrātu aprindās iemīļotā informācijas un komunikācijas fetišizācija. Komunikācijas vispārpieejamība un pārspīlētā popularitāte faktiski komunikāciju padara neproduktīvu un seklu; dzīves patiesība vienmēr stāv tālu no virspusējas saziņas un bezatbildīgas pļāpāšanas. „Twittera” gudrinieki ir tālu no dzīves patiesības.

- Pieaugot planētas iedzīvotāju skaitam, izmainās saimnieciskās darbības formāti. Vai tas atsaucās uz augstākās izglītības attīstību?

Izglītībā ja ne pats galvenais un konstruktīvākais elements ir skolēna un skolotāja, studenta un pasniedzēja komunikācija. Šajā komunikācijā izpaužas izglītības vitālākais spēks. Šo komunikāciju nespēj ietekmēt birokrātija, tehnokrātija, instrukcijas, teorijas, kā arī attiecīgā laikmeta saimnieciskās darbības formāti. Tikai skolotājs/pasniedzējs kā patiess paraugs pasaules atvērtībai un iekšējai pabeigtībai ir spējīgs piepildīt mācību procesu ar emocionālo un tikumisko saturu. Diemžēl šodien nākas ļoti bieži lasīt un ikdienā sastapties ar vienaldzību pret jauno talantu likteni. Tā ir mūsu ciniskā laikmeta tipiska iezīme. Cilvēkam ir jāsocializējas, izpildot noteiktu lomu, kas atbilst viņa statusam. Cilvēkam tād ir jāamcās tas un tur, kas atbilst viņa statusam. Izglītības biznesa apstākļos izglītības biznesmeņi vismazāk domā par gudru un apdāvinātu jauniešu likteni. Turklāt nedrīkstam aizmirst, ka uz izglītību tāpat kā uz jebkuru kultūras segmentu atsaucās tādas svarīgas epistemoloģiskās nostādnes kā kultūras determinisms un demogrāfiskā imperatīva princips, nemaz jau nerunājot par tādu klasisku kulturoloģisko atziņu kā kultūras dinamiskums. Izglītības virzība ir atkarīga gan no kultūras kopējās tonalitātes, gan no iedzīvotāju demogrāfiskā stāvokļa. Kultūra ir dinamisks fenomens, un tādējādi arī izglītība nepārtraukti mainās. Labi ir zināms, ka cilvēces vēstures visjaunākajā periodā kultūra radikāli mainās. Mainās arī izglītība, ejot kopsolī ar visu kultūru. Uz izglītību pilnā mērā drīkst attiecināt Austrumu parunu: „Ļaudis vairāk ir līdzīgi savam laikam nekā saviem vecākiem”. Mūsdienās diemžēl daudz kas atgādina himēru.

- Par ko Jūs runājat?

Himēriskums šodienas sabiedrības izglītībā izpaužas tādējādi, ka augstas skolas katru gadu absolvē simtiem tūkstošu jauniešu, bet darba ražīguma pieaugumu tas neietekmē un neatsaucās uz dzīves labklājības palielināšanos. Gluži pretēji – nemitīgi pieaug nabadzība; Rietumos izzūd XX gadsimtā pārticībā dzīvojušī slavenā vidusšķira, un no materiālās labklājības viedokļa intensīvi formējās tikai divi slāņi – bagātie un nabagie. Austrumeiropā intelektuāļi žēlojās, ka himēriski ir mācību/studiju apstākļi; proti, kopā mācās apdāvināti un gudri jaunieši ar deviantiem un pat krimināliem elementiem. Tādad kopā izglītību iegūst sabiedrības gaišākie prāti ar

obskurantiem un dauniem. Par himēriskumu var liecināt Austrumeiropas atsevišķu valstu statistika. Tā, piemēram, no Eiropas valstīm Latvijā ir vismazākais finansējums zinātnei: 0.38% no nacionālā kopprodukta, Eiropā vidēji – 1.98 %. Taču tajā pašā laikā Latvijā ir vislielākais studentu skaits (Delfi.lv 2005.g.13.VII). Veselais saprāts tūlīt norāda, ka valstī kaut kas nav normāli, un par to runā arī ministrs Ķīlis. Himēriskums var atspoguļoties mācību literatūras un skolotāju kvalifikācijas paaugstināšanas jomā, kad mācību grāmatas raksta paši skolotāji atbilstoši savam intelektuālajam līmenim un erudīcijai, bet mācību literatūras izdošana ir pārvērsta par izmanīgu cilvēku biznesu. Par biznesu tiek pārvērsta arī skolotāju kvalifikācijas paaugstināšana, kad kvalifikācijai atvēlētā nauda tiek sadalīta starp „savējiem” un skolotāju profesionālās kvalitātes paaugstināšana nevienu neinteresē. Himēriskums izpaužas iespējā mācīties par valsts budžeta naudu vai par savu naudu. Turklāt valsts finansētajās augstskolās tagad studijas arī notiek par naudu, jo administrācija ātri izmantoja nepilnības likumdošanā, lai pelnītu un savā starpā sadalītu nopelnīto naudu. Alkātības kulta laikā arī asociāli jaunieši un jaunieši bez intelekta var tikt pie augstskolas diploma par naudu. Viduvējības augstskolās bija vienmēr, bet tās zināja savu vietu un vispār nedominēja studentu kontingentā, kā tas ne reti sastopams pašlaik. Mācību process šodien tiek pieskaņots viduvējībām, kuri mācās par naudu. Pie tam dzīve liecina, ka maksāt par mācībām visbiežāk spēj tie, kuri nespēj mācīties un apgūt zināšanas. Himēriskums atsaucās arī uz pasniedzējiem. Kā zināms, eiropeskajās zemēs par augsti kvalificētu darbu ir pieņemts maksāt vairāk nekā par zemu kvalificētu darbu. Tiesa, Eiropas austrumu pusē šo tradīciju XX gs. sākumā pārtrauca boļševiki, kuri par intelektuālo darbu maksāja ievērojami mazāk nekā strādniekiem un kolhoziekiem par fizisko darbu. Boļševiku tradīciju tagad Austrumeiropas atsevišķās zemēs turpina jaunie biznesmeņi izglītībā, cenšoties izmantot lētāku darbaspēku (nolīgšot tikai asistentus, lektoros, „studeniekus”) un nosakot pasniedzējiem fantastiski lielu slodzi (pat profesoriem vairāk kā 10 lekcijas nedēļā). Lai elementāri nopelnītu algu, respektīvi, izpildītu vienu slodzi, profesoriem mācību gada laikā nākas lasīt lekcijas desmit un pat vairāk studiju priekšmetos, kas, protams, liecina par izglītības politikas totālu degradāciju, jo tamlīdzīgu ekspluatāciju biznesmeņiem atļauj likumi. Amerikas dzīves periodā A.Eiņšteinš žēlojās par milzīgo slodzi universitātē, kur viņam nedēļā bija divas lekcijas. A.Eiņšteinš žēlojās, ka tik liela slodze viņam traucē produktīvi nodarboties ar zinātni. Pret pasniedzējiem tagad visbiežāk izturās kā pret izglītības pakalpojumu sniedzējiem. Grūti tāpēc ir tiem pasniedzējiem, kuri pret augstskolu izturās kā pret zinātnes un apgaismības centru – zinātniski izglītojošo centru, bet nevis izglītības biznesa firmu. Pasniedzējiem nākas „pār kvalificēties” darbam ar masu auditoriju, gatavojot primitīvas „poverpointa” prezentācijas. Pētījumi izzūd, - arī studenti netiek iesaistīti pētījumos – zināšanu kritiskā analīzē. Izglītības cenā nav iekļauti profesionālie pētījumi. Vecāki un studenti maksā tikai par pasniegšanu un infrastruktūru. Konkurences apstākļos aktuāls ir jautājums, kurš piedāvās lētāku izglītības pakalpojumu. Konkurencē uzvar tā „universitāte” vai „akadēmija”, kurā nav zinātnes un kuras pakalpojumi tāpēc ir lētāki. Tātad faktiski uzvar masu produkcijas pircēja primitīvā izpratne un seklās vērtības. Austrumeiropas atsevišķās zemēs jau ir paaudze ar „augšējo” izglītību, kura nepazīst vārdu „fakultāte” un „katedra”. Lai ekonomētu naudu un nemazinātu savu peļņu, jaunie biznesmeņi ir „optimizējuši” savas „universitātes”, „akadēmijas” struktūru, atsakoties no fakultāšu un katedru veidošanas, bez kā universitāte, akadēmija vispār nav iedomājama. Masu augstākajā izglītībā pasniedzēja unikalitāte zaudē nozīmi, jo dominē viedoklis, ka lekcijas var lasīt jebkurš, izmantojot svešu materiālu. Augstskolas vairs nepārvalda akadēmiskā pašpārvalde,

bet paši „saimnieki” – izglītības biznesmeņi. Tā rezultātā akadēmiskā morāle degradējās. Pasniedzēji strādā arī cita profila biznesa struktūrās, lasa lekcijas vairākās augstskolās. Pasniedzēju „veci gvardi” nomaina pēcpadomju jaunie kadri, kuri gatavi strādāt par mazāku atalgojumu, kuri savā izcelsmē nāk no sabiedrības mazāk spēcīgās daļas – no mazāk „kreatīvās šķiras”. Visaktīvākie un visspējīgākie dodas uz ārzemēm. Tā visa rezultātā „universitāte”, „akadēmija” pārvēršas par supermārketu, neradot jaunas zināšanas, bet tikai zināšanu jaunu iepakojumu.

- Vai to ir iespējams pārvarēt?

Eiropai ir liela pieredze stagnācijas pārvarēšanā un retrogrādu izolācijā. Lieta ir tā, ka tiek uzskatīts, ka eiropiešu vēsturē viens no stabilākajiem sociāli organizatoriskajiem institūtiem ir universitāte. Piemēram, valsts kā sociāli organizatorisks institūts ir radikāli izmainījies kopš XII gadsimta, kad radās pirmās universitātes. Kopš minētā laika ir izmainījusies arī baznīca, jo tā sabiedrībā ieņem pilnīgi citu lomu nekā viduslaikos. Eiropā nav izmainījusies vienīgi universitāte (jauno biznesmeņu „eksperimenti” Austrumeiropā nopietnā sarunā par universitāti, protams, netiek ņemti vērā un tiek uzskatīti par īslaicīgu anomāliju vai parādību, kas neattiecas uz tēmu). Universitātes kanonisko stabilitāti skaidro ar tās misijas un funkciju nemainību: zināšanu uzkrāšana un translācija studiju formā. Saprotams, nav noliedzamas izmaiņas zināšanu un to vērtības izpratnē. Atbilde uz jautājumu, kas ir zināšanas un kāpēc tās ir vajadzīgas sabiedrībai, ir noteikti izmainījusies kopš XII gadsimta. Zināms ir tas, ka universitātei nekad nebija politiskās varas un nekad nebija arī nauda pietiekamā mērā. Turklāt sabiedrība nekad nevarēja lepoties ar savu milzīgo interesi par universitāti. Drīzāk pretēji, - sabiedrība pret universitāti vienmēr ir izturējusies samērā vienaldzīgi. Tā tas ir bijis arī Latvijā agrāk un pašlaik. Universitāte savukārt visaugstāk vērtēja savu autonomiju, ko tai izdevās nosargāt līdz mūsdienām. Tiesa, universitātes autonomijas realitātes ir atkarīgas no zināmām universitātes funkcionēšanas tradīcijām. Rietumu pasaulē pastāv trīs universitātes funkcionēšanas tradīcijas – eiropiešu kontinentālā, britu un amerikāņu. Katra no tām ir gājusi savu ceļu. Kontinentālajai universitātei ir raksturīga valsts koordinējošā klātbūtne. Britu universitātes ir autonomākas, un tajās pastāv kolektīvās vadības princips. Valstij ir atvēlēta moderatora loma. Amerikāņu universitātēs pārsvaru guva spēcīga autonomija, taču profesori maz piedalās pārvaldīšanā.

- Bet kas notiek šodien?

Mēs dzīvojam korporatīvisma laikmetā, kad korporatīvisma tendence jau ir pārklājusi ekonomiko dzīvi un lielā mērā arī garīgo kultūru. Tas ne visiem patīk, un šajā sakarā universitātei mēdz dzēlīgi atgādināt, ka tā ir vissenākā korporācija. Universitātes korporatīvisms nav nevienam noslēpums. Jau Apgaismības laikmetā un katrā ziņā Jaunajos laikos universitātes korporatīvisms ir izsmiekla objekts. Tas notika galvenokārt tāpēc, ka universitātei piemīta noslieksme pārvērsties par stagnatīvu korporāciju, nonākot intelektuālās dzīves nomalē. Stagnatīvais korporatīvisms izpaudās tāpēc, ka universitāte tiecās saglabāt monopolu uz zināšanām. Stāvoklis mainījās XVIII gadsimta beigās, kad politiskajā, ekonomiskajā, militārajā jomā notika lielas pārmaiņas, kurām universitāte nespēja izsekot. Tolaik vara bija spiesta balstīties uz dinamiskiem un pragmatiski orientētiem zināšanu institūtiem. Tāpēc tika radīts jauns institūts – Zinātņu akadēmija. Zinātņu akadēmija ir apgaismotas monarhijas un absolūtisma laikmeta produkts. Absolūtisma vara nevēlējās tērēt laiku cīņā ar stagnatīvo universitāti un tāpēc izveidoja jaunu institūtu – Zinātņu akadēmiju, lai izplatītu savu ietekmi garīgajā kultūrā un

saimnieciskajā dzīvē. Universitāte varēja traucēt šīs ietekmes pieaugumu, jo universitāte pati pretendēja uz noteiktu viedokli par visu un vienmēr. Piemēram, Krievijā cara valdīšanas laikmetā un arī padomju varas periodā universitātei bija utilitāras funkcijas, kuras definēja valsts. Zinātne koncentrējās Zinātņu akadēmijā. Mūsdienās Zinātņu akadēmijas loma mazinās, izņemot Franciju un Krieviju.

- Bet kā uz augstskolu atsacās visu varēnā tirgus klātbūtne?

Ja pirmajos pastāvēšanas gadsimtos universitātei nācās rēķināties ar baznīcas varu un laicīgo varu, tad no XX gadsimta nācās rēķināties arī ar tirgus varu. Profesiju konjunktūra, zinātnes izmantošana preču ražošanā, menedžmentā, polittehnoloģijās, reklāmā, *Public relations*, mārketinga komunikācijās, mediju sfērā atsaucās uz universitātes dzīvi. Tirgus apstākļos universitātei nākas pievērsties autonomijas saglabāšanai, naudas iegūšanai un kompromisiem ar varu. Dereks Boks, Harvardas universitātes ilggadējais prezidents, ir sarakstījis grāmatu ar zīmīgu nosakumu – „*Universities in the Marketplace*”. Cenšoties izprast un vērtēt šodienas procesus izglītībā, nākas atcerēties zināšanu ceļu no izteikti individuālās sfēras uz korporatīvo sfēru, kas Eiropā aizsākās XII-XIII gadsimtā. Vēsturnieki uzskata, ka XII gadsimtā zināšanām bija individuāla forma, bet XIII gadsimtā jau bija radusies cita forma – korporatīvā forma. Korporatīvajā formā zināšanas ir ietvertas universitāšu statūtos, zinātņu doktora mantijā. To, kas ir vai nav zinātne un kurš ir vai nav zinātnieks, nosaka korporācija. Korporatīvajā formā, kas, saprotams, dominē arī tagad, zināšanas ir iepakotas respektabilitātes un pašpārliecinātības futrālī, zināšanu esamība tiek fiksēta dažādu simbolisko rituālu veidā. Zināšanu individuālā forma nav iespējama, un jebkuru tās pretendentu korporācija pasludina par šarlatānu. Tāda mēroga domātājs kā Rainis savā laikā vienu no šīm ambiciozajām korporācijām (vietējo universitāti) poētiski nosauca par „reakcijas stipro pili”. **Korporatīvisma process** zināmu kulmināciju ir sasniedzis šodienas sabiedrībā, kad zināšanu korporatīvo formu ir pārklājis totāls merkantīlisms un kastas marginalizācija. Tā, piemēram, žēlabām par ASV universitāšu akadēmiskā personāla marginalizāciju šodien jau ir hronisks raksturs: profesori vai nu pelna naudu ar saviem projektiem vai arī, sapņojot par Nobela prēmiju, maniakāli nododas jaunu teoriju izdomāšanai. Tagad ASV universitātēs nodarbības ne reti vada studenti, jo profesori ir aizņemti ar zinātņi.

- Ko var teikt par komercalizācijas ietekmi uz izglītību?

Totālais merkantīlisms visuzkatāmāk tagad atspoguļojās izglītības komercializācijā, pārvēršot arī augstāko izglītību par masu parādību un augstskolās uzņemot visus, kuri ir gatavi samaksāt izsludināto summu. Šodienas izglītībā tāpēc dominē pretrunas, kuras izraisa atsacīšanās no klasiskā principa, ka zināšanas ir vienotas ar personību un tā prāta formēšanos. Kēnigsbergas universitātes profesors Imanuels Kants šajā sakarā mēdza atgādināt: „No cilvēku dzimuma greizajiem kupriem neko taisnu nepagatavosi”. Tas nekas, ka Aristotelis savu „Metafiziku” sāka ar vārdiem, ka visi cilvēki tiecās pēc zināšanām. Augstākā izglītība prasa noteiktu intelektuālo kapacitāti, kas visiem nav vienādā mērā. Amerikāņi augstskolu reflektantiem organizē speciālu testu, kas, protams, nepatīk politikorektuma ortodoksijas apsēstajiem. 1990.gadā „zinātnisko spēju testa” (*SAT-Scholastic Aptitude Test*) vietā stājās „zinātniskā vērtējuma tests” (*SAT-Scholastic Assessment Test*), kas lietas būtību nemainīja, kaut gan joprojām izraisa politikorektuma fanu kritiku. Amerikāņu *SAT* liktenis spilgti raksturo demokrātijas un egalitārisma interpretācijas kroplības.

Kroplā attieksme no demokrātijas gaida to, lai visi uzsāk sacensības vienlaicīgi (visiem vienādas tiesības). Kroplā attieksme no egalitārisma savukārt gaida to, lai visi beidz sacensības vienlaicīgi (visiem ir jābūt vienlīdzīgiem). Tagad merkantīlisms izglītībā ir nonācis līdz tādai pakāpei, ka pret zināšanām izturās kā pret precī, kuras mērķis ir radīt citas preces. Personības, prāta, domāšanas spēju formēšana ir aizmirsta un izglītības biznesmeņus neinteresē. Galvenais – pārdot programmu, kursu, meistarklasi. Turklāt visaktīvākie izglītības biznesmeņi dedzīgi popularizē savu izglītības moderno izpratni un māca arī valsti pret izglītību izturēties kā pret biznesu, bet nevis kā pret valsts obligātu funkciju. Cilvēks, lūk, ieguldot laika un finansu resursus savā izglītībā un tāpēc izglītībā cilvēkam ir jāiegūst papildus vērtība, kas ļautu viņam izdevīgāk sevi pārdod darba tirgū. Tas esot izglītības pamatu pamats. Neoliberālisma modeli tagad vēlas attiecināt arī uz izglītību, sak', tirgus visu nokārtos un noregulēs. Par laimi tam šodien neviens saprātīgs cilvēks vairs netic.

- Bet kam tagad tic cilvēki?

Tagad ir izprasts, ka veiksmīga izglītības reforma labus rezultātus nedod tūlīt, teiksim, nākamajā gadā. Labus rezultātus var gaidīt tikai pēc 25-30 gadiem, kad izglītības reformu ir izjutusi vesela paaudze. Tagad ir izpētīta un konkrēti aprēķināta izglītības finansējuma un mācību ilguma ietekme uz valsts nacionālo kopproduktu. Ja asignācijas izglītībai palielina par 1%, tad valsts nacionālais kopprodukts palielinās par 0,35%. Ja valsts iedzīvotāju izglītības apguves vidējais laiks palielinās par vienu gadu, tad valsts nacionālais kopprodukts var palielināties par 3-6 %. Zinātnieki tagad ir noskaidrojuši arī vienu izglītības paradoksālu sakarību. No vienas puses ir skaidrs, ka izglītības līmenis pozitīvi atsaucās uz darba ražīgumu un valsts dotācijas izglītībā mazina sociālās problēmas. Tomēr no otras puses jaunākie pētījumi liecina, ka tā tas notiek tikai tajās zemēs, kur valsts iedzīvotāji kopumā ir maz izglītoti. Tikai valstīs ar zemu vispārējās izglītības līmeni var izjust augstas izglītības labdabīgo ietekmi uz darba ražīgumu un sociālo problemātiku.

- Bet kā tad rodās bagātnieki?

Šodien nākas ņemt vērā vēl vienu paradoksus. Saskaņā ar žurnāla „Forbs” veiktajām un publicētajām aptaujām no pasaules 500 bagātākajiem cilvēkiem augstākā izglītība nav 33 % miljardieru un miljonāru. Protams, negribētos ticēt, ka šis bēdīgi slavenais fakts varētu daudzus atturēt no universitātes diploma iegūšanas. Drīzāk tas raksturo šodienas biznesa vidi, kurā panākumus var gūt arī bez attiecīgās profesionālās izglītības un kurā izšķirošā loma var nebūt formāli sertificētajām zināšanām.

- Un kas ir jāzina bagātniekiem?

Sarunā par izglītību, lietojot izglītības klasifikācijai tādas epitetus kā „klasiskā”, „humanitārā”, „fundamentāli teorētiskā”, vienmēr gribas zināt, kādas ir šīs izglītības perspektīvas nemitīga zinātniski tehniskā progresa apstākļos. Balstoties uz veselo saprātu un intuīciju, var pieņemt, ka ne „klasiskajai” (latīņu, sengrieķu valodas apguves prioritāte), ne „humanitārajai” (filosofijas, filoloģijas, vēstures apguves prioritāte) izglītībai nevar būt liela loma, salīdzinot ar matemātiku, fiziku, ķīmiju, bioloģiju. Zinātnes par garīgo kultūru it kā nevar būt aktuālas zinātniski tehniskā progresa laikmetā un neko nespēj dot šī progresa turpināšanai. Tā vien liekas, ka zinātnes par

garīgo kultūru neko nevar palīdzēt tādās mūsdienās populārās sfērās kā mārketing, menedžments, *Public Relations*, reklāma. Tā vien liekas, ka zinātnes par garīgo kultūru nevar palīdzēt kļūt bagātam un piedalīties pasaules pārvaldīšanā, nodarboties ar ģeopolitiski un valstiski stratēģiskiem jautājumiem. Tā tas nav. Protams, pašlaik var debatēt, vai šodien jau ir izveidojusies jeb tikai veidojas jauna tipa elite, kurai tagad ir visdažādākie apzīmējumi: transnacionālā elite, šķira-hegemons, jaunā šķira, intelektuāļu šķira, kreatīvā šķira, kosmopolitiskā elite. Tā ir ļoti raiba publika. Tajā ietilpst politiķi, biznesa augstākā līmeņa administratori, tiesneši, advokāti, zinātniski tehniskā inteligence, eksperti, birokrāti, ideokrāti u.c. Ne reti tiek runāts par šīs raibās publikas atsevišķām elitēm. Piemēram, politiķu eliti, juristu eliti, ekspertu eliti u.tml. Vārds „elite” šodien ir ļoti populārs. Skaidrs, ka ir arī elitāra izglītība – elites sagatavošanā biznesā, politikā, garīgajā kultūrā. Tādā gadījumā pieeja ir divējāda. Pirmkārt, mācot ietekmīgu un bagātu ģimeņu atvases pārējiem bērniem relatīvi slēgtās mācību iestādēs. Otrkārt, mācot speciāli meklētus apdāvinātus un gudrus bērnus augsta līmeņa mācību iestādēs, kā tas tiek deklarēts un praktizēts amerikāņu izglītības politikā, kampaņveidīgi cenšoties palīdzēt un atbalstīt bērnus no sabiedrības zemākajiem slāņiem. Par elitārās izglītības raksturu un trendiem var daudz uzzināt, iepazīstoties ar slaveno cilvēku un viņu bērnu biogrāfijām. Tā, piemēram, Čelsija Klintonē maģistra grādu starptautiskajās tiesībās ieguva Oksfordas universitātē. Turpat doktora grādu ieguva Z.Bzežinska dēls Marks Bzežinskis, kurš strādāja ASV prezidenta B.Klintonas administrācijā, kā arī vēlēšanu kampaņas laikā konsultēja B.Obamu.

- Ko Jūs ieteiktu ministram?

Sākt visu no gala. Eiropiešu izglītības vēsture liecina par gudru pieeju, proti, netērēt laiku ar stagnatīvās un retrogrādās universitātes korporācijas reformēšanu un modernizēšanu, kas praktiski ir bezcerīgs pasākums. Tā vietā gudras valdības dibina jaunu vai jaunas institūcijas, tajā pašā laikā netieši efektīvi veicinot veco akadēmisko monstros relatīvi strauju sabrukumu un dabisko nāvi. Šajās dienās Maskavā Nacionālā Pētnieciskā universitāte „Ekonomikas augstskola” („Viška”) svin 20 gadu jubileju. Par to skaļi neklaigā, taču visiem ir labi zināms, ka „Višku” 1992.gadā dibināja tāpēc, lai izveidotu modernu pasaules līmeņa augstskolu un nemocītos ar Maskavas Valsts universitātes modernizēšanu. Gudrais mērķis ir sasniegts. „Viškā” šogad budžeta studentu skaits ir lielāks nekā MVU un „Viškai” ir labi rādītāji pasaules izglītības iestāžu reitingos, par ko intervijā pēdīgi minēja ministrs, raksturojot mūsu augstskolu izteikti nepilnvērtīgo darbu.

2012.gada 9.septembrī